

УДК 159.95

Бойчук Д. - ст.гр.БП-11

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ФЕНОМЕН DEJA VU: МОМЕНТ ПРОЖИТИЙ ДВІЧІ

Наукова керівниця: Чоп Т.О.

Boichuk D.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

PHENOMENON OF DÉJÀ VU OR A MOMENT LIVED TWICE

Supervisor: Chop T.

Ключові слова: Дежавю, постмодернізм, психологія

Keywords: Deja vu, postmodernism, psychology

Французьке слово *Deja vu* буквально означає «вже бачене». Психоневролог Вернон Неппе визначає досвід Дежавю як «будь-яке суб'єктивно невідповідне враження знайомства теперішнього досвіду із невизначеним минулим» [1]. Це поняття не варто плутати із феноменом спогадів (*flashbacks*), криптомнезії (*cryptomnesia*) [там само]. Спогади повертають людину у минуле без відчуття знайомства. Криптомнезія пов'язана із помилковою атрибуцією, коли людина думає, що пригадане нею є її суб'єктивним спогадом, хоча насправді, він є запозиченим, із Дежавю різнить те, що у таких спогадів немає зв'язку із теперішнім, вони стосуються лише минулого. [2].

Складність дослідження Дежавю зумовлена відсутністю чітко зрозумілого механізму його проявів, актуальність обумовлена збільшенням випадків виникнення цього феномену в сучасному світі.

Історія Дежавю має давні приклади. Так Овідій згадує промову Піфагора: «Наші душі безсмертні, і коли вони залишають своє колишнє місце проживання, вони живуть у нових оселях і живуть у тілах, які їх отримали. Я сам (бо я добре це пам'ятаю) під час Троянської війни був нещодавно в храмі Юнони в Аргосі, місті Абаса, я впізнав щит, який колись носив на лівій руці» [3]. Про мандри душі та пригадування минулого говорив також Платон. Так феномен Дежавю був доказом досвіду реінкарнації. Декілька століть потому Аврелій Августин (V ст. н.е.) спростовує реальність таких переживань та називає їх «*falsae memoriae*» (фальшивими спогадами). Досвід Дежавю широко описаний у літературі, в спогадах Персі Шеллі, М. Пруста, Ч. Діккенса «Девід Копперфілд», Т.Харді [4].

Вперше використання цього терміну було помічено у французького філософа Еміля Буарака у 1876 році в його творі «Психологія майбутнього», де він описав це відчуття як ремінісценцію спогадів: «Ми стикаємось із ситуацією, схожою на справжній спогад, але повністю відновити цей спогад ми не можемо» [5]. Термін Буарака був забутий на декілька років, натомість в науковій літературі вживали поняття «помилкове розпізнавання» (*false recognition*), «помилкова пам'ять» (*false memory*), ремінісценції (*reminiscence*), «парамнезія» (*paramnesia*), поняття, так чи інакше пов'язані із дисфункцією пам'яті.

На початку ХХ століття Дежавю зацікавився Зигмунд Фройд, який у праці «Психопатологія повсякденного життя» описує цей феномен як спогади про несвідому фантазію, яка має відноситись до категорії дивовижного та моторошного [4]. Далі в

свої статті він описує досвід Дежавю як коректуру небажаних спогадів, або як вид «оманливих спогадів» у пацієнтів, які в процесі лікування нарешті приймають витіснену подію та говорять про неї як про таку, про яку завжди знали [6].

Перша опублікована рефлексія медичного характеру над цим феноменом є у праці англійського лікаря сера А. Л. Вігана «Подвійність розуму» (1844р). Відштовхуючись від власного пережитого досвіду він допускає, що переживання такого роду виникають від втоми, що призводить до десинхронізації роботи півкуль мозку. Дві великі дискусії кінця XIX століття на сторінках Revue Philosophique та Société Médico-Psychologique включили в поле дослідження феномену «альтернативні теорії дисфункції пам'яті, починаючи від телепатії та роздвоєння особистості до затримки сприйняття та паралельних галюцинацій» [7]

Існує багато поглядів на Дежавю: одні дослідники описують що цей феномен як відхилення, інші як специфічну роботу мозку, але усі ці теорії об'єднує поняття «моменту прожитого двічі». Дежавю не може відбутись, якщо цей момент не буде здаватись вже прожитим, адже втрачиться саме значення Дежавю. Тоді це вже можна буде віднести до фантазій чи просто до сну, який не збувся.

Типологія визначення Дежавю в літературі окреслена через стани:

Умовно нормальні: Короткі досвіди, не пов'язані з патологічними станами, а є процесом задоволення певних психологічних потреб, або виникають внаслідок епізодичного забування чи блокування пам'яті. Можливо ситуація дійсно мала місце в минулому, людина її забула, але певні елементи, аспекти залишились у довгостроковій пам'яті, Дежавю виступає неявним впізнаванням цього епізоду з минулого.

Паранормальні: Передчуття, інтуїція, передбачення («Я знав, що він збирався сказати або зробити, перш ніж він це зробив!», «Я знав, що було всередині будинку або навколо нього»). Вернон Неппе демонструє 4 феноменологічно відмінні нозологічні підтипи, що представляють 4 різні різні популяції, що мотивують 4 етіологічно відмінні види Дежавю, з-поміж яких: суб'єктивне паранормальне переживання, асоціативне Дежавю [8].

Патологічні: Одним із патологічних станів, при якому іноді виникають переживання Дежавю, є епілепсія скроневої частки. Існує ряд інших захворювань, які також можуть викликати відчуття Дежавю: алкогольний психоз, мігрень, шизофренія та параноя, загальні парези та психоневрози, деменція.

Викликані: Протягом багатьох років були спроби відтворити відчуття Дежавю в лабораторії. Для цього використовувався гіпноз, стимуляція електродами мозку, відомі випадки Дежавю під впливом певних психотропних речовин [4].

В загальному, можна виділити 3 базових когнітивних підходи до визначення Дежавю:

Пояснення подвійної обробки (dual-processing explanations). Нейробіологічне пояснення, що вказує на проблему синхронізації різних когнітивних процесів (наприклад, коли мозок одночасно запам'ятовує та відновлює інформацію в пам'яті). Прикладом може бути ситуація, коли особа дивиться на фото/частину вулиці тощо, але одночасно думає про щось інше. Пізніше, коли вона знову побачить це зображення/місце, може виникнути відчуття, що вона вже бачила це раніше.

Неврологічне пояснення (neurological explanations). Вказує на короткочасну дисфункцію мозку, що супроводжується прискоренням або уповільненням нормального перебігу нейронної передачі імпульсу. Таке порушення спричиняє затримку надходження чи прискорення синаптичної передачі по одному з шляхів. В результаті мозок обробляє отримані дані двічі, це і викликає відчуття Дежавю.

Теорія пам'яті (memory explanations). Пояснення виникнення «помилкових спогадів», найбільш яскравих характеристик Дежавю, відштовхується від наявності

фактичної залишкової пам'яті, коли деякі елементи (один або декілька) особа сприймала в минулому, тому їхня присутність у певному місці робить саме це місце знайомим. Наприклад, особа приходить у місце, де ніколи не була, але там є крісло, схоже до того, яке було у її родини. Особа відчуває дуже сильне почуття знайомства, але не можете знайти його джерело, тому помилково приписуєте відчуття знайомства всій ситуації [7].

Типи досвіду Дежавю.

Jamais vu (фр. «ніколи не бачене») — будь-яка знайома ситуація, яку спостерігач не впізнає. Жакевію є протилежністю Дежавю, моторошне розуміння людиною того, що вона була в цій ситуації, але відсутність спогадів про це. Асоціюється з певними типами афазії, амнезії та епілепсії.

Déjà vécu (фр. «вже пережитий») — це інтенсивне, але помилкове відчуття того, що ви вже пережили поточну ситуацію. По суті, це патологічна форма Дежавю. Може супроводжуватись модальностями слуху, смаку. Пацієнти з Дежавеку часто не можуть зрозуміти, що це відчуття знайомства не є справжнім.

Presque vu (фр. «майже побачене») — це сильне відчуття перебування на самому порозі потужного прозріння чи одкровення, але без кінцевого результату. Тому це почуття часто асоціюється з розчаровуючим, спокусливим відчуттям незавершеності або майже завершеності.

Déjà entendu (фр. «вже почуте») — це відчуття впевненості в тому, що ви вже це чули, навіть якщо точні деталі невизначені або, є уявними [5].

Таким чином, феномен Дежавю все ще є явищем, яке варто досліджувати, адже воно все ще не має вичерпного пояснення.

Література:

1. Neppé, Vernon. (2015). An Overview Perspective on what Déjà Vu is (Part 1). *Journal of Psychology & Clinical Psychiatry*. URL: https://www.researchgate.net/publication/305304034_An_Overview_Perspective_on_what_Deja_Vu_is_Part_1
2. Sno, Herman & Linszen, Donald. (1991). The déjà vu experience: Remembrance of things past? *The American journal of psychiatry*. URL: https://www.researchgate.net/publication/20910707_The_deja_vu_experience_Remembrance_of_things_past
3. A Brief History of Déjà Vu. URL: <https://deja-experience-research.org/history/brief-history>.
4. Déjà vu. URL: <https://sixthsensereader.org/about-the-book/abcederium-index/deja-vu/>
5. Déjà vu. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9j%C3%A0_vu
6. The Psychological Economy of Déjà Vu. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/21674086.1956.11926014>
7. Scientific Theories on the Déjà Vu Phenomenon. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:319496/FULLTEXT01.pdf>
8. Déjà vu: Origins and phenomenology: Implications of the four subtypes for future research. URL: https://www.researchgate.net/publication/287459200_Deja_vu_Origins_and_phenomenology_Implications_of_the_four_subtypes_for_future_research